

הסיפור מתחיל בשיחת טלפון שקיבלתי בסוף קיץ 2006. מצדו השני של הקו הייתה עורכת הדין יונה חייר, הסנגורית הציבורית המחוזית של מחוז תל-אביב והמרכז. היא ביקשה ממני לשמש סנגור ציבורי של לוחם חזבאללה שהועמד לדין בבית משפט ישראלי. היא הסבירה לי שהיא פונה אליי כיוון שכדי לייצג בתיק נדרש סיווג ביטחוני גבוה.

שיחת הטלפון נערכה כשבועיים אחרי סיומה של המלחמה, מלחמה שבהמשך הוענק לה השם הרשמי "מלחמת לבנון השנייה". בסיום המלחמה שררו בחברה הישראלית תחושות של תסכול ושל ייאוש. מדינה שצבאה הביס בעבר צבאות של כמה מדינות שכנות וכבש שטח גדול פי כמה משטחה של המדינה, וכל זה בתוך שישה ימים, לא הצליח הפעם לגבור על מיליציה קטנה בלחימה שנמשכה יותר מחודש ימים.

שני אחיי השתתפו במלחמה.

אחיי ואני נושאים כולנו דרגות של רב סרן במילואים. שני אחיי משרתים ביחידות קרביות. אני, לעומת זאת, הייתי עתודאי ובשירותי בצה"ל מילאתי תמיד תפקידים של עורך דין – בין אם כתובע צבאי המעמיד לדין חיילים בפני בית דין צבאי ובין אם כסנגור צבאי המגן עליהם.

אחי הצעיר, שאליו אני קרוב מאוד, שירת במלחמה זו כמפקד פלוגת חי"ר. יחידתו הייתה מעורבת בקרב קשה ממש לפני סיומה של המלחמה, ומפקד הגדוד שלו נפצע פצעים קשים. כיוון ששמועות מתפשטות מהר בישראל נודע לנו על המתרחש בזמן אמת, ובערב שבו התנהל אותו קרב חרדנו מאוד לשלומו. אחי שב בשלום מן המלחמה מבחינה פיזית, אבל באופן טבעי הוא חזר ממנה נסער מאוד.

כמו שאתם יכולים להבין, לא היה לי קל להסכים לקבל על עצמי את הייצוג בתיק – לא רק בגלל התחושות שלי והתחושות של אחי, אלא גם בגלל תגובותיהם הצפויות של רבים אחרים המכירים אותי.

הייתה בעיה נוספת – חזבאללה החזיק בשבי שני חיילים ישראלים, והיה ברור שהלקוח שלי הוא "קלף מיקוח" במשא ומתן לשחרורם (לפני שפרצה המלחמה החזיקה ישראל בשני אסירים לבנוניים; במהלך המלחמה נתפסו עוד חמישה לוחמי חזבאללה והוחזקו במעצר).

אם כן, מדוע קיבלתי על עצמי את הייצוג בתיק? חשבתי לעצמי שלפעמים אני מייצג במשפט פלילי רוצחים אכזריים, ורווקא הבחור הזה, שהוא אמנם האויב שלי, הוא לוחם פשוט שהגן על ארצו בדיוק כמו שהיה עושה חייל ישראלי בנסיבות דומות. כך, מן הצד

* עורך דין. מנחה הקליניקה לזכויות בהליך הפלילי בפקולטה למשפטים של אוניברסיטת תל-אביב. המאמר הוא תרגום לעברית (בהשמטות קלות) של הרצאה בבית הספר למשפטים של אוניברסיטת ייל, בארבעה בספטמבר 2008.

המוסרי והערכי לא חשתי קושי לקבל על עצמי את ייצוגו. הבאתו בפני ערכאה פלילית נראתה לי לא צודקת. היו כמובן גם סיבות פרוזאיות יותר, כמו התשלום מן הסנגוריה הציבורית והתעסוקה לסטודנטים בקליניקה. פרט לכך הייתי משוכנע שזה עומד להיות תיק מעניין.

לפני שאתאר את פגישתי הראשונה עם הלקוח עליי להזכיר בעיה נוספת שהייתה לי; אמנם למדתי ערבית בבית הספר וגם אחרי כן, ואני מבין קצת ערבית, אבל יהיה זה נכון לומר שאינני דובר ערבית. זו הסיבה שעורך דין יהודי נוסף, דובר ערבית, מונה לייצג בתיק יחד אתי. אך אותו עורך דין מעולם לא הופיע, ובמקומו מונתה עורכת דין ערבייה ישראלית.

כשהלכנו יחד לפגוש את לקוחנו החדש, מוחמד סרור, עדיין לא חשתי בנוח עם עצם הייצוג. לפני הפגישה ובמהלכה הייתי מאוד מתוח. לא לחצתי את ידו של הלקוח כשנכנסנו (או כשיצאנו); במהלך כל הפגישה ישבתי כשידי משולבות, נשען לאחור בכיסאי ושואל את השאלות באמצעות שותפתי לייצוג.

במהלך הפגישה למדתי כי הלקוח שלי הוא מוסלמי-שיעי בן 20 מדרום לבנון, אשר שירת בחזבאללה כאיש מילואים. תפקידו היה לוחם נ"ט, ולפי דבריו בפגישה הוא לא הספיק לירות אפילו כדור אחד במהלך המלחמה לפני שנתפס על ידי חיילי צה"ל. שאלנו אותו מדוע הצטרף לחזבאללה. הוא הסביר שהוא אוהב לירות, ואם היה משרת בצבא לבנון היה זוכה לירות אולי פעם בשנה, ואילו בחזבאללה יורים הרבה יותר. מאוחר יותר למדנו מעדויותיו בחקירה שהוא היה חבר בתנועת הצופים השיעים, תנועה שחבריה הופכים ללוחמי חזבאללה בהגיעם לגיל 16.

בזמן המעצר והחקירה לפני הגשת כתב האישום לא הייתי צריך להתמודד עם תגובות מצד אחי או מצד אחרים להחלטתי לייצג את הנאשם, כיוון שבית המשפט הוציא צו איסור פרסום על הפרשה. אולם כאשר הגענו לבית המשפט ביום שבו הוגש כתב האישום, ראינו שהתובעת הגיעה לדיון מאופרת בקפידה וכי בסביבה היו מצלמות טלוויזיה רבות. החלטתי שעליי למהר ולהתקשר לאחי כדי לספר לו על הלקוח החדש שלי, לפני שיראה אותי בטלוויזיה. בשיחה אתו השתמשתי באותם טיעונים שמאוחר יותר שימשו אותי גם בבית המשפט – אמרתי לו שמדובר בלוחמים ולא בטרוריסטים, וכי כמי שלחם נגדם הוא יודע זאת יותר מאשר אחרים; אמרתי שהצגתם כעבריינים מבזה לא רק אותם אלא גם את מי שלחמו נגדם, ושהסיבה היחידה להחזיק אותם בישראל היא כדי להחליף אותם בחיילי צה"ל השבויים. תגובתו של אחי הייתה "כל מה שאתה אומר הוא נכון, אבל למה אתה צריך להיות עורך הדין שלו?" נזקקתי ליומיים של פעולות פיוס נמרצות, והיחסים שבו לקדמותם.

קו ההגנה העיקרי שלנו היה הטענה לפיה הלקוחות שלנו זכאים למעמד של שבויי מלחמה.

למדינה היו שלוש אפשרויות להחזיק את הלקוח שלנו: כשבוי מלחמה מכוח אמנת ג'נבה השלישית; במעצר מנהלי מכוחו של חוק כליאתם של לוחמים בלתי חוקיים; כעבריין פשוט העומד לדין פלילי.

להכרעת המדינה לא הייתה השלכה על תנאי המעצר, שהרי ככלל המדינה מאפשרת לנציגי הצלב האדום לבקר גם אצל אלה המוחזקים כעצורים פליליים.

אם כן, מדוע התעקשנו שהלקוח שלנו לא יישפט או ייעצר מכוח החוק הפלילי? ראשית, היה זה עניין של כבוד האדם והכבוד העצמי – הלקוח שלי וחבריו ראו את עצמם כמי שהגנו על ארמתם מפני תוקפן. ישראל ראתה אותם כטרוריסטים. שנית, הייתה עשויה להיות לכך השלכה מעשית אם חיילי צה"ל שנלקחו בשבי על ידי חזבאללה כבר לא היו בחיים. הייתה קיימת אפשרות שלא תתבצע עסקת חילופי שבויים, ובמצב כזה, אם הלקוח שלי יידון לתקופת מאסר ארוכה בכלא כפושע רגיל, הוא לא יחזור לביתו עד שיסיים לרצות את עונשו. לעומת זאת, אם יזכה למעמד של שבוי מלחמה, הרי לפי החוק הבינ-לאומי הוא אמור לחזור לביתו בתום פעולות האיבה גם ללא חילופי שבויים. גם אם התקווה לשחרור חר-צדדי כזה אינה מציאותית, אפשר להניח שאם מישוהו מוחזק כשבוי מלחמה, אחרי כמה שנים הופכת החזקתו הארוכה וחסרת התוחלת לבלתי סבירה, ואפשר שבית המשפט העליון יורה למדינה לשחרר אותו.

המדינה בחרה במסלול הפלילי, ותיארה את פעילותו של הלקוח שלי בחזבאללה כמונחים של עבירות פליליות כגון ניסיון לרצח. לכן, כסנגורים פליליים, עשינו בדיוק את מה שאנחנו רגילים לעשות – ניסינו להקשות על התביעה.

אחד הקשיים בטענתנו שלוחמי חזבאללה זכאים למעמד של שבוי מלחמה היה שהטענה מעולם לא התקבלה בבית משפט ישראלי.

סעיף 4.A.(2) לאמנת ג'נבה השלישית קובע כי כדי שחבר מיליציה יהיה זכאי למעמד של שבוי מלחמה, המיליציה שלו צריכה לעמוד בארבעה תנאים. הבעיה העיקרית הייתה שחזבאללה אינו מכבד את חוקי המלחמה באופן מלא, כנדרש באחד מארבעת התנאים האלה. למשל, במלחמה האחרונה רבים מתוך אלפי הטילים שירה חזבאללה פגעו ביישובים אזרחיים, כך שניתן היה בהחלט לסבור שהארגון עשה זאת בכוונה כדי לפגוע באזרחים. בעיקר בשל כך, החלטנו לטעון שזכותם של לקוחותינו למעמד של שבוי מלחמה היא מכוח החלופה שבסעיף 4.A.(1) לאמנה – כלומר טענו שחזבאללה היה חלק מהכוחות המזוינים של לבנון.

איך יכולנו לטעון שחזבאללה היה חלק מן הכוחות המזוינים של לבנון? בין היתר הסתמכנו על שני קטעי וידאו. בקטע הראשון תועדה הצהרתו של ראש ממשלת ישראל, אהוד אולמרט, ביום שבו פרצה המלחמה. לפי הצהרתו של אולמרט לבנון היא שתקפה את ישראל, במעשה שהוא פעולת מלחמה ולא פעולת טרור. בקטע השני תועד נשיא לבנון, אמיל לאחוד, בריאיון לטלוויזיה הקנדית בזמן המלחמה, שבו תיאר את חזבאללה כמשלים את צבא לבנון ("צבא לבנון הוא צבא לאומי, וחזבאללה היא התנגדות לאומית המשלימה את הצבא").

בהקשר זה ראוי לציין כי בשנה שלפני המלחמה כיהנו נציגי חזבאללה כשרים בממשלת לבנון, ושר החוץ הלבנוני היה אף הוא קשור לחזבאללה. היו גם סימנים רבים נוספים לכך שחזבאללה הוא בעצם חלק מן הכוחות המזוינים של לבנון – אחד החשובים שבסימנים אלה היה העובדה ששום כוח לבנוני מזוין אחר לא הוצב בגבול ישראל.

הגשנו לבית המשפט חוות דעת מומחה של איש אקדמיה, שהיה בעבר ראש מחלקת המחקר של שירות הביטחון הכללי. מסקנתה של חוות הדעת הייתה שלחזבאללה יש תפקיד בתפיסת הביטחון הלאומי של לבנון – יש לו תפקיד צבאי לאומי לבנוני ככוח

מזוין משלים לצבא לבנון, בהגנה על לבנון ובעימות עם ישראל, גם בשל יתרונותיו על צבא לבנון בלחימה נגד צה"ל.

בכל כתבי הטענות שהגשתי לבית המשפט השתמשתי בשורה של טיעונים לא משפטיים או "חצי משפטיים" – הזכרתי לבית המשפט ששלושה חיילי צה"ל מוחזקים בידי האויב (שניים בידי חזבאללה ואחד בעזה), ולכן יש למדינת ישראל עניין בביצור מעמדו של מוסד שבוי המלחמה. כתבתי גם שתיאור לוחמי החזבאללה כעבריינים ולא כלוחמים מבוזה ומשפיל לא רק אותם, אלא גם את אלה שלחמו נגדם. עוד הזכרתי לבית המשפט שהלקוח שלי לא היה מעורב בפעילות טרור, לא ביצע פעשי מלחמה ונתפס בכפרו שלו.

דבר נוסף שעשיתי היה לנסות ולהפוך את נקודת המבט של השופטים באמצעות שימוש בדוגמאות ישראליות. בשלב מסוים השווייתי את הקשרים שבין ממשלת לבנון לחזבאללה לקשר ההיפותטי שעשוי היה להתקיים בין ממשלת ישראל לבין הפלמ"ח, אלמלא פורק. ההשוואה הזו עוררה ביקורת חריפה מצדו של אחד השופטים, ביקורת שצוטטה על ידי כתב בידיעה שהתפרסמה בעיתון "ידיעות אחרונות". בהמשך השתמשתי בדוגמה של משמר הגבול כדי להראות כי גם לישראל יש כוחות מזוינים שאינם חלק מצבאה.

הטיעון הלא-אנליטי האחרון שבו השתמשתי היה הטיעון לפיו נקיטת הליכים פליליים היא בזבוז של זמן ושל כספי ציבור, כיוון שגורלם של הלקוח שלי ושל חבריו יוכרע ממילא במשא ומתן מדיני ושחרורם יהיה במסגרת עסקת חילופי שבויים. כיוון שכך, ניהולו של הליך פלילי נגדם יש בו משום זילות של בית המשפט.

בית המשפט דחה את טענתנו שיש להעניק ללקוחי ולחבריו מעמד של שבוי מלחמה, ונימק את החלטתו בקביעה שחזבאללה היא מיליציה עצמאית שאינה נשמעת להוראות ממשלת לבנון ומופעלת על ידי איראן.

הייתי די מאוכזב מהחלטת בית המשפט – לא כל כך מפני שטענתי העיקרית נדחתה, אלא בעיקר בגלל יתר חלקי ההחלטה. בהחלטתם דחו השופטים את כל הטענות המקדמיות שטענתי – בהן הטענות בדבר דרישת "הפליליות הכפולה" (הדרישה שמעשה שנעשה בתחומה הריבוני של מדינה אחרת יהיה אסור גם לפי דיני המדינה שבה נעשה – במקרה זה לבנון ואיראן) ובדבר הגנה מן הצדק (שימוש לרעה בהליך בעצם העמדתו לדין של אדם על עבירה שעבר במדינתו, לאחר שנלקח ממנה בכוח כדי להישפט). השופטים אף דחו לסיום המשפט את ההכרעה בטענה שלפיה מי שאינו ישראלי אינו זקוק לאישור ממשלת ישראל כדי להשתתף באימונים צבאיים במדינתו (לקוחי הואשם, בין היתר, בעבירות של אימונים צבאיים ללא אישור הממשלה של ונשיאת נשק ללא היתר, בגין מעשים שבוצעו בלבנון ובאיראן).

אם כן, בשלב המקדמי של המשפט הפסדנו. אולם בזמן שניהלתי את ההליך המקדמי משהו קרה – התקרבותי ללקוחי ולחבריו. נמנעתי מלשוחח עם הלקוח על עניינים פוליטיים, ופיתחתי יחסי עורך-דין-לקוח ידידותיים כפי שיש לי עם רוב לקוחותי המואשמים בעבירות פליליות. ככל שהתרכבו פגישותינו, כך שמחנו יותר לפגוש זה את זה. לא רק שלקוחי שמח מאוד לפגוש אותי, אלא שנדמה שהוא אף פיתח בי תלות – הרי בסופו של דבר הקשר איתי היה הקשר החיובי הכמעט יחיד שלו עם העולם החיצון.

זה המקום להזכיר שבמהלך המלחמה תפסו חיילי צה"ל חמישה לוחמי חזבאללה. שניים מתוכם הוחזקו במעצר מנהלי מכוחו של חוק כליאתם של לוחמים בלתי חוקיים.

הלקוח שלי, מוחמד סרור, היה אחד משלושה לוחמים שהועמדו לדין פלילי. שני האחרים היו חוסיין סלימאן, מפקדו הזוטרי של סרור בזמן המלחמה, ומאהר כוראני (שאליהם התייחסתי עד עתה כ"חבריו של לקוחי"). סולימאן הואשם במעורבות עקיפה בחטיפת שני החיילים הישראליים שהייתה ה"טריגר" לפרוץ המלחמה, וכפועל יוצא הואשם בשמונה סעיפי אישום ברצח.

משפטם של שלושת הלוחמים הללו נהגל במאוחד. את שני הנאשמים הנוספים ייצגה עורכת הדין סמדר בן-נתן, אף היא במינוי של הסנגוריה הציבורית. בשונה ממני, עורכת הדין בן-נתן היא פעילת זכויות אדם בעלת השקפת עולם שמאלית רדיקלית. שלא כמוני, עורכת הדין בן-נתן דוברת ערבית שוטפת. בשל כך, וכיוון שלא היה ניגוד עניינים בין הנאשמים (ודאי לא בשלב הטענות המקדמיות), ניהלנו חלק מן הפגישות עם שלושת הנאשמים במשותף.

בעקבות החלטת בית המשפט לדחות את טענתנו כי הנאשמים זכאים למעמד של שבויה מלחמה, קיימנו פגישה משותפת עמם. אחרי שהודענו להם על ההחלטה, השיבו לקוחותינו שאין להם כוח להתמודד עוד עם המשפט, כי הם מבקשים לסיים אותו מיד ולהודות בכל ההאשמות המיוחסות להן בישיבה הבאה.

הייתי המום. הודאה באשמה הייתה מנוגדת לכל הווייתו כסנגור. במהלך הפגישה הזו, שהייתה טעונה מאוד, התפתח הדיאלוג המרכזי ביני לבין סלימאן, שהיה המשכיל והדומיננטי מבין השלושה. עורכת הדין בן-נתן, שייצגה את סלימאן, שימשה בהקשר זה בעיקר כמתורגמנית. ביקשתי מעורכת הדין בן-נתן שתאמר ללקוח שלה שאם הם מתכוונים להודות בכל ההאשמות היא תהיה מחויבת להתפטר מן הייצוג, כיוון שהחוק הישראלי קובע כי העונש בגין רצח הוא מאסר עולם חובה, ושאלה הוא מעוניין לנקוט בצעד כזה – שיעשה זאת בעצמו.

הוספתי כי השורה התחתונה אינה הרבר החשוב היחיד, וישנה חשיבות גם לשאלה אם אמנם הם עברו עבירה. שאלתי את סלימאן האם כמפקדו של מוחמד בהגנה על כפרו הוא היה רוצה שמוחמד יגיד שאסור היה לו להגן על הכפר.

סלימאן הסביר שהוא מעריך אמנם את הניסיון שלי לעזור להם, אבל לא רק שהם אינם מקבלים את סמכות בית המשפט, אלא שהם מאמינים כי גורלם לא ייקבע בבית המשפט אלא בעסקת חילופי שבויים. הוא טען (בצדק) שההיסטוריה תומכת בטענתו זו.

במהלך הפגישה הזכיר לי סלימאן כי בפתיחת המשפט צוטטתי בעיתון ערבי-ישראלי כאומר שלא קל לי לייצג את לוחמי האויב. אחרי השתהות קצרה השבתי לו שבאותה תקופה, שבועיים אחרי תום המלחמה, באמת לא היה לי קל מבחינה רגשית לייצג אותם, אבל לא היה לי כל קושי מוסרי או הגיוני לייצג אותם, כיוון שתמיד חשבתי שאין זה צודק לשפוט אותם. בכל מקרה, הוספתי, אם אני יכול להילחם למענם – גם הם יכולים לעשות זאת. ניסיתי להסביר להם שאם החיילים הישראליים אינם בחיים ייתכן שכלל לא תתבצע עסקת חילופי שבויים, והם יישארו בישראל לריצוי מלוא העונש שייגזר עליהם.

הרחקתי לכת בניסיון לשכנע אותם לא לבחור במסלול שמבחינה משפטית כמוהו בהתאבדות. גייסתי לשם כך אפילו את הרטוריקה שלהם – אמרתי להם שהודאה בהאשמות מגוחכות ומעליבות כמוה כהרמת ידיים לשם כניעה. אמרתי להם שהתנגדות

(בערבית: "מוקאוומה" – השם שבו חברי חזבאללה מכנים את ארגונם) היא לא רק בשדה הקרב, אלא גם באולם בית המשפט.

עורכת הדין בן-נתן אמרה להם שאינה רוצה להמשיך לבקר אותם בכלא ישראלי במשך 10–15 השנים הבאות, ואני הוספתי שנבוא לבקר אותם בבירות. בתגובה השיב סולימאן: "אם תבואו בלי נשק אז אהלן וסהלן, אבל אם תבואו עם נשק אז לא אהלן וסהלן..."

בסוף פגישה זו סיכמנו שניצבות בפני לקוחותינו ארבע אפשרויות:

- (1) להודות באשמות, צעד שאנו תפסנו כמוטעה לחלוטין;
- (2) לכפור באשמה ולהמשיך להשתתף במשפט;
- (3) לפנות ליועץ המשפטי לממשלה בבקשה לעיכוב הליכים, ולרמוז בה לכך שניתן להחזיקם במעצר מכוח חוק כליאתם של לוחמים בלתי חוקיים;
- (4) להחרים את המשפט.

מאהר כוראני הגיב מיד ואמר שהוא אינו מוכן לתאר את עצמו כלוחם בלתי חוקי.

בסיום הפגישה, לפני שעזבנו את המקום, אמר לקוחי, מוחמד סרוור, שהוא מקבל את דעתי ואינו רואה בהודאה באשמה אפשרות שעומדת על הפרק. אמרתי לו שאנסח הודעת החרמה לבית המשפט ופנייה ליועץ המשפטי לממשלה בבקשה לעיכוב הליכים ואעביר לו תרגום לערבית של הטיוטות, כדי שיוכל להחליט באיזה צעד הוא רוצה לנקוט.

כשחזרנו לכלא עם תרגומי טיוטות המסמכים לערבית, אמר לי לקוחי שאני יכול להגיש את שניהם – ההודעה על החרמת המשפט לבית המשפט והבקשה לעיכוב ההליכים ליועץ המשפטי לממשלה. כשהצטרפו לפגישה שני העצורים האחרים הם אישרו את טיוטת הודעת ההחרמה, אבל דחו את הפנייה ליועץ המשפטי לממשלה. הם אמרו שיש הבדל בין הודעה לבין בקשה – בבקשה יש משום הכרה שהם לא היו מעוניינים להעניק. לקוחי שינה מיד את תשובתו והצטרף לעמדת חבריו, אולם לפני סיום הפגישה ביקש מעורך הדין המתרגם לומר לי משהו שניחשתי כבר קודם לכן – הסכמתו הראשונית לפנייה ליועץ המשפטי לממשלה נועדה לרצות אותי. כלומר, הוא לא שינה את דעתו במהלך הפגישה.

אף שלא יזמתי את החרמת המשפט הייתי די שבע רצון מהחלטתם של לקוחי וחבריו. לא היה מדובר במסלול ה"התאבדותי" של הודאה באשמה, וההחלטה שיקפה היטב את עמדתם האמיתית של הלקוחות.

עם זאת, כסגור רציתי "לאכול את העוגה ולהשאיר אותה שלמה". הייתי משוכנע שלפחות חלק מטיעוני הספציפיים נגד חלק מן ההאשמות הם משכנעים מאוד, והצטערת על כך שלא אוכל לטעון אותם.

זה המקום לציין כי אחרי שבית המשפט דחה את טענותינו המקדמיות, עבר התיק להידון בפני הרכב שופטים אחר כיוון שראש ההרכב הקודם עמד לפרוש מכס השיפוט ואחד השופטים הנוספים עמד לצאת לשנת שבתון. בהרכב החדש ישבו שני שופטים ערבים מוסלמים ושופטת יהודייה אחת. שני השופטים הערבים מונו זה לא מכבר למשרתם בבית המשפט המחוזי, ולא היו בהכרח בעלי רקע במשפט פלילי. השופטת היהודייה, שעמדה בראש ההרכב, הייתה שופטת ותיקה ומנוסה מאוד.

בהודעת ההחרמה התייחסתי ללקוחי במילים "מר סרוור" ולא "הנאשם". בהודעה כתבתי כי אחרי שפירטתי בפני לקוחי את האפשרויות העומדות בפניו, הוא ביקש ממני להודיע לבית המשפט כי אינו מתכוון להעניק לגיימצייה למשפט הפוליטי הנערך לו,

ולכן אינו מתכוון ליטול חלק פעיל במשפט. תיארתי את שלב הטענות המקדמיות וכתבתי שמר טרור נטל בו חלק כיוון שהוא נועד להכריע בסוגיית מעמדו כשבו מלחמה. ציינתי כי בעיניו של מר טרור, ההחלטה לדחות את הטענות המקדמיות חשפה את אופיו הפוליטי של המשפט שנערך לו והוכיחה את חוסר הלגיטימיות שלו. כדי להמחיש זאת התייחסתי להחלטת הרכב השופטים הראשון לדחות לסיום המשפט את ההכרעה בעניין ההאשמות המופרכות והמגוחכות של השתתפות באימונים צבאיים ללא אישור ממשלת ישראל ושל נשיאת נשק בלבנון ללא היתר ממשרד הפנים הישראלי.

הדגשתי כי מעורבותו של טרור במלחמה נשאה אופי הגנתי שהתבטא בהגנה על כפרו שלו, וכי הוא לא הואשם בפשעי מלחמה או בפעילות טרור. הרחבתי במסמך זה על כך שהמשפט הפלילי אינו מתאים לטיפול בעניינו של טרור. הסברתי כי המשפט הפלילי לא נועד לתת מענה למצב של מלחמה. הזכרתי לבית המשפט כי המשפט הפלילי מבטא את ערכי החברה שבה הוא נאסף ונועד לכוון את התנהגות הפרטים המרכיבים אותה, וכי ככלל אין זה ראוי שחברה אחת תקבע את הנורמות עבור חברה אחרת. יתר על כן, כלל לא סביר שחברה אחת תוכל להשפיע באמצעות החוקים הפליליים שלה על ההתנהגות של פרטים המרכיבים חברה אחרת. חוסר ההתאמה הזה מוליד האשמות מגוחכות כמו אלו שהואשם בהן לקוחי. בהקשר זה חזרתי על טענתי שגורלו של טרור יוכרע מחוץ לבית המשפט, ומכאן שהמדינה משתמשת לרעה בהליך הפלילי ונוהגת זילות בבית המשפט. חזרתי גם על הטענה שהצגת טרור כעברייך מבזה לא רק אותו, אלא גם את אלה שלחמו נגדו.

בשל ההחלטה "לאכול את העוגה ולהשאיר אותה שלמה" הזכרתי לבית המשפט בהודעת ההחרמה את כל הטענות המקדמיות שהרכב השופטים הראשון לא הכריע בהן. נגעתי כמעט בכל אחד מן האישומים. מבחינה פורמלית השתמשתי באזכור הטענות המקדמיות כרקע להחלטתו של מר טרור להחרים את המשפט. חשבתי שגם אם לא ניטול חלק פעיל במשפט, השופטים – כמקובל במשפטו של נאשם שאינו מיוצג – ייכנסו לתפקידנו (לפחות באופן חלקי) וישאלו את העדים את השאלות הנכונות. היה חשוב לי לכוון אותם לשאלות הללו כיוון שחשבתי שאם השופטים יהיו ערים לנקודות מסוימות, אזי כשהמשפט יגיע לסיומו והשופטים יצטרפו להכריע בהן, הם יגיעו לתוצאה הוגנת יותר.

פרסום הודעת ההחרמה זכה לביקורת בפקולטה למשפטים. אחד המרצים חשב שהחרמת המשפט אינה חלק מתפקידי כסגור ציבורי; הוא אמר שעליי למלא את חובתי בחקירה נגדית של העדים, בהתנגדות להגשת מסמכים וכדומה, או להתפטר. אחד הסטודנטים בפקולטה כתב שהקליניקה המשפטית לא צריכה להיות מעורבת בתיק כזה כיוון שהחרמת המשפט היא חלק מאג'נדה פוליטית.

כשהתחדש המשפט והחרם שלנו נכנס לתוקפו, כסגור היה לי קשה מאוד לשבת בשקט ולהקשיב לחקירה ראשית בלי להתנגד לשאלות התביעה או לבקשותיה להגיש מסמכים. הקושי הגדול ביותר היה, כמובן, לא לחקור את העדים בחקירה נגדית. תקוותי באשר לשופטים נגוזו במהרה. שורה ארוכה של עדים העידו ולא נשאלו כל שאלה על ידי השופטים. השופטים קיבלו בדממה אפילו את עדותו של ראש צוות החקירה, שציין כי האווירה בחקירה הייתה נעימה.

בדיוק במועד שבו אמורה הייתה התביעה להגיש סיכומים, הופיעו בתקשורת סימנים לכך שבקרוב תיערך עסקת חילופי שבויים. מיד התקשרתי לעורכת הדין בן-נתן ואמרת לה שעלינו למהר ולהגיע לכלא לשיחת פרידה, לפני שיהיה זה מאוחר מדי. בחרתי לסיים בתיאור הפגישה הזו, אף על פי שעברו ארבעים ימים נוספים עד שעסקת חילופי השבויים התממשה. למעשה אף הספקנו להיפגש שוב עם לקוחותינו, שבוע לפני שחזרו לבתיהם. אני מסיים בתיאור הפגישה הזו בשל התוכן שלה, שנבע מהחלטתי להפוך אותה לפגישת סיכום ופרידה.

במהלך הפגישה סיפרתי ללקוחותינו שאני מלמד באוניברסיטה וקיבלתי את רשותם לספר על התיק ועל הדברים שאמרו במהלך פגישותינו, למעט במה שנוגע לעניינים פרטיים (אמרתי להם שתמיד יוכלו להגיב ולומר שאני ישראלי שקרן).

החלטתי לשתף אותם בחוויה שהייתה לי בייצוגם. עשיתי זאת משתי סיבות – הראשונה היא שהיה לי צורך לשתף אותם בזה; השנייה היא שקיוויתי שזה יגרום גם להם להיפתח. לאורך כל התהליך, מה שסקרן ביותר את עורכת הדין בן-נתן ואותי הייתה השאלה כיצד תופסים אותנו הלקוחות ואם הם באמת בוטחים בנו.

סיפרתי להם את הסיפור שהצגתי כאן, על התהליך שעברתי במהלך הייצוג – מנקודת התחלה של הימנעות מלחיצת ידו של הלקוח שלי ועד ליחסי עורך דין-לקוח ידידותיים ונורמליים. אמרתי להם שבאותה תקופה, בכל פעם שעלו בתקשורת תקוות להחזרתם של החיילים הישראליים החטופים הכיתה חשבתי אני גם על שובם שלהם לבתיהם.

תגובותיהם היו שונות. הבכיר ביניהם, סלימאן, הודה לי על דבריי, שלהתרשמותו היו כנים. הוא הודה לי על הייצוג, אמר שהם העריכו אותו מאוד ושהם יודעים שאין זו משימה קלה לייצג את מי שהמדינה שלך מכנה "טרוריסט". התרשמנו שהם בטחו בנו וחסו בנאמנותנו למלאכת ייצוגם בתיק.

ואז הגיע ה"אָבֶל". סלימאן אמר שהם רואים בנו כובשי פלסטין (בערבית: "מוחתאלין פלסטין"). הוא ומאהר הסבירו שהם מאמינים ש"כל אחד צריך לחזור למקומו" (בערבית: "מחאלו"). עורכת הדין בן-נתן החלה להסביר להם את עמדתה הפוליטית השמאלית-רדיקלית, ואמרה שישאל היא מקומה. כשהזכירה את התנגדותה לכיבוש, היה לי ברור שהכיבוש שעליו דיברה אינו אותו כיבוש שעליו הם דיברו. היא דיברה על הגדה המערבית והם על ישראל עצמה. כיוון שחשבתי שאין מקום לנהל שיחה מסוג זה ובנימה כזו עם לוחמי חזבאללה, ביקשתי מעורכת הדין בן-נתן שתבהיר להם כי איני מסכים לדבריה. הם אמרו שהם יודעים... המאמץ של עורכת הדין בן-נתן לשכנע אותם שישאל היא מקומה נענה בשאלה "אינתי מן פראנסה, לָא?" (כלומר: "את מצרפת, לא?"). היא השיבה שאמנם מוצאה של משפחתה במזרח אירופה, אבל הוריה והיא נולדו בארץ, ולכן אין להם לאן "לחזור" וזהו מקומם. הם שאלו אותה אם שירתה בצה"ל, ואמרו שבעצם חיינו בישראל אנחנו תומכים למעשה בכיבושה של הגדה המערבית.

הלקוח שלי, מוחמד סרור, האדם הפשוט מבין השלושה, הסתפק בדברי תודה אנושיים חמים ולא אמר דברים בעלי נופך אידאולוגי.

שאלתי אותם על תכניותיהם לאחר שובם ללבנון. סלימאן השיב כי תחילה יגלח את הזקן שצימח על פניו בעת מעצרו בישראל, ובטווח הארוך יותר הוא רוצה ללמוד מדעי החברה באוניברסיטה. הלקוח שלי הביע רצון לחזור לעסקי המסחר (בבעלות משפחתו

חנות מוצרי חשמל בכפרו). השלישי, כוראני, היה טרור בשאלת דמי הכיס שלא הגיעו מהצלב האדום ולא התפנה לספר על תכניותיו לעתיד – אולי מפני שהיה היחיד מבין השלושה שלא נגמל מעישון בתקופת מעצרו בישראל.

הפגישה כולה נערכה באווירה טובה ונעימה. לקוחותינו קיבלו אותנו בסבר פנים יפות ונפרדו מאתנו בידדות.

פחות מחודשיים אחרי כן הם התקבלו בנמל התעופה הבינ-לאומי בבירות, בטקס רשמי ורב רושם בהשתתפות נשיא לבנון, ראש ממשלתה, יושב ראש הפרלמנט וכל הצמרת הלבנונית. כעבור כמה שעות, בפני קהל של אלפים ב"דאחיה" של בירות, הם זכו לחיבוק ממנהיג חזבאללה, חסן נטראללה.

מבחינתי זו הייתה חוויה של פעם בחיים.

